

โครงการพัฒนาและเพิ่มความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน

1. ชื่อโครงการ(ไทย)

โครงการพัฒนาและเพิ่มความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน

ชื่อโครงการ(อังกฤษ)

The Empowerment of the Youth's Media Literacy Project

ชื่อหน่วยงาน

ศูนย์บริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน่วยปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
ด้านความรู้ทางดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ (DIRU) คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อหัวหน้าโครงการ (ผู้รับผิดชอบโครงการ)

ชื่อ-นามสกุล : รองศาสตราจารย์ ดร.พนม คลีฉายา

ตำแหน่ง : หัวหน้าหน่วยปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ (DIRU)

โทรศัพท์ : 089-2160007

อีเมล : phnom.K@chula.ac.th

2. ระยะเวลาดำเนินงานโครงการ (เดือน)

12 เดือน (เดือนเมษายน 2564 - เดือนมีนาคม 2565)

3. หลักการและเหตุผลความจำเป็น

แผนพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 12 ได้กล่าวถึงแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมในประเด็นด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยแผนดังกล่าวระบุว่า “มุ่งสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน มีนิสัยใฝ่รู้รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็ก และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชน และสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต” นอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ยังได้กล่าวถึงสถานการณ์และแนวโน้มของสังคมไทย โดยชี้ให้เห็นว่า “ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสารอย่างรวดเร็วที่จะนำสังคมไทยไปสู่สังคมดิจิทัลมากขึ้น เป็นความท้าทายต่อการจัดการเรียนการสอนและกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ต้องปรับให้อยู่บนฐานของนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัล รวมทั้งเอื้อต่อคนทุกกลุ่มให้สามารถ

เข้าถึงสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ไม่จำกัดเวลา และสถานที่” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, หน้า 11; หน้า 41-42) จากแผนพัฒนาดังกล่าวนั้น สะท้อนให้เห็นว่า จำเป็นที่จะต้องพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพของคน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนซึ่งจะต้องมีความรู้และมีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 คือ การใช้สื่ออย่างรู้เท่าทัน ปลอดภัย และสร้างสรรค์ การใช้สื่ออย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์ จะต้องทราบถึงบริบทสถานการณ์แวดล้อมในการใช้สื่อของเด็กและเยาวชนเสียก่อน โดยประเด็นแรกนั้นการใช้สื่อมวลชน ซึ่งสะท้อนจากงานวิจัยของ พนม คลีฉายา (2556) ได้สำรวจการรู้เท่าทันสื่อมวลชนกระแสหลัก คือ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และโฆษณา พบว่า กลุ่มเยาวชนนั้นมีการรู้เท่าทันสื่อในเรื่องของการปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัยต่อเนื้อหาที่อยู่ในเกณฑ์ในระดับที่ต่ำ รวมทั้ง งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าสิ่งสำคัญในการสร้างการรู้เท่าทันสื่อก็คือ การพูดคุยกันในครอบครัว และการได้รับอบรมหรือการศึกษา เรื่อง “สื่อ” ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญ งานวิจัยเชิงสำรวจการใช้สื่อมวลชนและสื่อดิจิทัลของเยาวชนของ พนม คลีฉายา (2559) ยังได้ทำการศึกษาในประเด็นของการเรียนการสอนรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล โดยได้จัดทำแผนการสอนเรียนการสอนรู้เท่าทันสื่อแก่นักเรียนมัธยม ซึ่งงานวิจัยได้เริ่มต้นจากการวิเคราะห์หลักสูตรการเรียน การสอนวิชาเนื้อหาการรู้เท่าทันสื่อที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี อาทิเช่น คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศเพื่อนำผลวิเคราะห์ที่ได้มานั้น มาพัฒนาแนวทางการสอนจัดทำตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้ และทดสอบสอนโดยนำแผนการเรียนรู้ออกแบบขึ้นนำมาสอนแก่นักเรียน โดยที่ผลวิจัยพบว่า ผลการทดสอบสอนบทเรียนตัวอย่างที่พบว่า บทเรียนมีผลสัมฤทธิ์ในด้านความรู้ ครูผู้สอนมีความเห็นว่า เนื้อหาและวิธีการสอนเหมาะสมและนำไปสอนได้จริง และนักเรียนมีความเห็นว่าเนื้อหาเข้าใจง่าย น่าสนใจ ทันสมัย มีประโยชน์ ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน กิจกรรมในชั้นเรียนสนุก นักเรียน ได้แสดงความคิดเห็น อภิปราย และได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ต่อมา พนม คลีฉายา (2561) ยังได้ขยายต่อยอดงานวิจัยชิ้นข้างต้น ไปสร้างเป็นโครงการวิจัย “การพัฒนาแบบเรียนด้วยตนเอง โมดูลเพื่อการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา” เพื่อพัฒนาแบบเรียนด้วยตนเองโมดูลเพื่อการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล เรื่อง “การรู้เท่าทันชีวิตดิจิทัลและใช้อย่างปลอดภัยได้ประโยชน์” สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา และอธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อแบบเรียน โดยเริ่มต้นจากการวิเคราะห์บทเรียน (Analysis) จัดทำแผนการเรียนรู้ออกแบบบทเรียนออนไลน์ (Design) ผลิตบทเรียน (Development) นำเข้าระบบบริหารจัดการเรียนการสอนออนไลน์ โดยได้ผลสรุปว่า การเรียนบทเรียนดังกล่าวนี้คะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการเรียน สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีผลสัมฤทธิ์ด้านทัศนคติที่ผู้เรียนให้ความสำคัญกับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล โดยเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการเรียนด้านการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล รับรู้ถึงผลเสียและต้องระมัดระวังในการใช้งานสื่อดิจิทัล และเล็งเห็นถึงความสำคัญของการนำเนื้อหาจากบทเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังพบอีกว่าปัจจัยเรื่องของบทบาทครู พ่อแม่ เพื่อน ในการสนับสนุน กระตุ้นการเรียนรู้ มีผลต่อการได้เรียนรู้บทเรียนออนไลน์

จากองค์ความรู้งานวิจัยที่กล่าวมา ทำให้เห็นภาพรวมได้ว่า เยาวชนยังจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้การรู้เท่าทันสื่อ เพราะการรู้เท่าทันสื่อถือเป็นความรู้ ทักษะ และความสามารถที่จำเป็นของเยาวชน ซึ่งจะช่วยให้สามารถใช้สื่ออย่างชาญฉลาดและรู้เท่าทัน เพื่อลดความเสี่ยงและอันตรายจากการใช้ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แข็งแกร่งแก่เยาวชน สร้างให้เยาวชนเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองอย่างแข็งแกร่ง และเป็นผู้นำในการใช้สื่ออย่างปลอดภัยต่อไปในอนาคต

4. วัตถุประสงค์ของโครงการ

4.1 เพื่อสร้างเครือข่ายการสื่อสารรณรงค์การรู้เท่าทันสื่อสำหรับเยาวชนในสถาบันการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งประเทศ รวมถึงส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพความสามารถของเยาวชนไทยในฐานะผู้บริโภคสื่อให้มีทักษะและความสามารถในการใช้สื่ออย่างรู้ตัว ตื่นตัว และรู้เท่าทัน รวมถึงสามารถเป็นแกนนำในการดำเนินงาน รณรงค์ และขยายผลในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

4.2 เพื่อส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมความต่อเนื่องในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อกับสถาบันการศึกษาในประเทศและเกิดความร่วมมือด้านการพัฒนาโลกและการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อกับสถาบันการศึกษาในประเทศ

5. ขอบเขตและกิจกรรมการดำเนินงาน

กลุ่มเป้าหมาย : ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และนักเรียนในสถาบันระดับอุดมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ

พื้นที่ในการดำเนินงาน : ทั่วประเทศไทย จำแนกเป็นภูมิภาคต่าง ๆ จำนวน 9 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคใต้ตอนบน ภาคใต้ตอนล่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

โครงการนี้ก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อกลุ่มเยาวชนระดับมัธยมศึกษาจนถึงอุดมศึกษาทั่วประเทศ ที่จะได้รับการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะและความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อ และเป็นองค์ความรู้สำหรับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการกระจายเสียงแพร่ภาพ การสื่อสารโทรคมนาคม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ นำไปใช้ เป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการกำหนดนโยบายและการดำเนินงาน ดังนี้

6.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับแผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการเรียนการสอน และคู่มือการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งจะได้รับการนำไปสู่การปรับใช้ในสถานศึกษาในการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษาได้อย่างจริงจัง

6.2 สร้างแกนนำที่เข้มแข็งในแต่ละภูมิภาค ที่มีความรู้และทักษะการสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อที่มีสถาบันแกนนำ (Node) และสถาบันดำเนินการ (Network) สร้างกระบวนการสื่อสารเครือข่ายที่ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ

6.3 เกิดความต่อเนื่องในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อกับสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ ด้วยการออกแบบและจัดทำกิจกรรม/โครงการ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของสถาบันการศึกษาในการทำกิจกรรมส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในพื้นที่

7. ตัวชี้วัดผลผลิต

7.1 มีแผนการเรียนรู้วิชาการรู้เท่าทันสื่อระดับมัธยมศึกษา จำนวน 1 เล่ม และแผนการเรียนรู้วิชาการรู้เท่าทันสื่อระดับอุดมศึกษา จำนวน 1 เล่ม

7.2 คู่มือการสอนและให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อในห้องเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 1 เล่ม และคู่มือการสอนและให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อในห้องเรียนระดับอุดมศึกษา จำนวน 1 เล่ม

7.3 หนังสือคู่มือการจัด (สื่อ) กิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อรณรงค์เกี่ยวกับการรอบรู้เรื่องสื่อ จำนวน 1 เล่ม

7.4 สถาบันแกนนำในแต่ละภูมิภาค จำนวน 9 แห่ง

7.5 สถาบันดำเนินการในแต่ละภูมิภาค จำนวน 63 แห่ง (จำนวนนี้ได้รวมสถาบันแกนนำ ทั้ง 9 แห่งด้วย เพราะสถาบันแกนนำทำหน้าที่ใน 2 สถานะ คือ สถาบันแกนนำและสถาบันดำเนินการ)

7.6 จำนวนโครงการของกลุ่มเยาวชนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาหรือกลุ่มชมรมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา จำนวน 63 โครงการ

7.7 เยาวชนผู้นำในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อ จำนวน (ไม่น้อยกว่า) 315 คน (โครงการละ 5 คน จาก 63 โครงการ)

8. ตัวชี้วัดผลลัพธ์

8.1 เกิดเครือข่ายการพัฒนาและเพิ่มความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนในประเทศไทย จำนวน 1 เครือข่าย ที่ครอบคลุมทั้งประเทศ มีความแข็งแรง มั่นคง และยั่งยืน รวมถึงมีประสิทธิภาพในการสื่อสารรณรงค์ และมีทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ

8.2 สถาบันการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามีการเรียนการสอนทั้งในระบบและนอกระบบที่มีประสิทธิภาพให้ความรู้และทักษะกับผู้เรียนด้านการสื่อสารที่ดี มีหลักสูตรที่มีเนื้อหาทางตรงหรือสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้น อย่างน้อย 63 หลักสูตร/รายวิชา

8.3 เยาวชนผู้นำในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้น อย่างน้อยร้อยละ 80 ของจำนวนเยาวชนทั้งหมดที่เข้าร่วมโครงการฯ

นอกจากนี้ ยังคาดว่าจะมีผลกระทบ ดังนี้

(1) เยาวชนไทยทั่วประเทศมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการรู้เท่าทันสื่อในระดับดี และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

(2) สังคมไทยมีเครือข่ายการสื่อสารรณรงค์ด้านการรู้เท่าทันสื่อที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

(3) ปัญหาอันตรายจากการใช้สื่อที่ไม่เหมาะสมในสังคมไทย อย่างเช่น สื่อลามกอนาจาร ข่วปลอม ในกลุ่มเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มลดลง

(4) เด็กและเยาวชนไทยให้ความสนใจกับการผลิตและใช้สื่ออย่างรู้เท่าทันและสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาสังคมโดยรวมมีความแข็งแรงและยั่งยืน

9. ทฤษฎี/งานวิจัย/โครงการที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินโครงการมีพื้นฐานความคิดจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) และการสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media Education) โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ความหมายและองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ

โครงการนี้ให้ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ โดยเริ่มจากการประยุกต์แนวคิดและข้อค้นพบจากงานวิจัยของ พนม คลีฉายา (2556) ที่สำรวจการรู้เท่าทันสื่อกระแสหลักของประชาชน โดยอธิบายว่า การรู้เท่าทันสื่อของบุคคลเป็นความสามารถของแต่ละคน ในการตระหนักรู้ในการใช้สื่อได้โดยไม่หลงไปกับสื่อ ซึ่งความสามารถนี้มาจากพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับสื่อและคิดวิเคราะห์ที่สื่อของบุคคล ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะแต่ละประเภท เนื้อหาสื่อ การสร้างกรอบการรับรู้โดยสื่อเป็นผู้กำหนด ธุรกิจและการเมืองของสื่อ ผลกระทบของสื่อต่อความคิด ความเห็น และพฤติกรรมของผู้รับสาร รวมทั้งบริบททางสังคม เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในสื่อ และวัตถุประสงค์ในการใช้สื่อของตนเอง โดยที่บุคคลจะใช้ความรู้เหล่านี้ในการทำความเข้าใจ วิเคราะห์ ประเมิน และวิพากษ์เนื้อหาข่าวสารในสื่อ แล้วจึงทำความเข้าใจ เรียนรู้ด้วยตนเอง จนสร้างเป็นความรู้ ทักษะ การตระหนักรู้ในการใช้สื่อโดยที่ไม่หลงรับรู้ว่า เชื่อ คิด และมีพฤติกรรมไปตามที่สื่อกำหนด โดยจะสะสมเป็นทักษะความสามารถของบุคคล นำไปสู่พฤติกรรมตอบสนองต่อสื่อและการเลือกใช้อย่างรู้เท่าทันและสามารถพัฒนาเป็นความเคยชินหรือนิสัยการใช้และตอบสนองต่อสื่ออย่างรู้เท่าทันโดยไม่หลงไปตามสื่อ ความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อมี 4 มิติหลัก ดังนี้

ด้านที่ 1 ความเข้าใจเนื้อหา เป็นความสามารถของบุคคลในการจดจำเนื้อหาข่าวสารในสื่อมวลชน สามารถระบุถึงเป้าหมายของเนื้อหานั้น สามารถระบุเจ้าของหรือผู้สร้างเนื้อหา และความรู้ในด้านการผลิตสื่อ

ด้านที่ 2 การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นความสามารถของบุคคลในการวิเคราะห์เนื้อหาในสื่อ โดยสามารถระบุมุมมองหรือเนื้อหาที่สื่อจงใจจะไว้ ไม่นำเสนอมาในเนื้อหาที่เผยแพร่ได้ ระบุวิธีการที่ผู้ส่งสารใช้เพื่อเรียกร้องถึงความสนใจของเนื้อหาได้ ระบุความรู้สึกของผู้รับสารที่เกิดขึ้นหลังจากเปิดรับเนื้อหาได้ ระบุได้ว่าเนื้อหานั้นชี้แนะให้คิดรู้สึก กระทำหรือไม่กระทำอย่างไรอย่างหนึ่งได้ มีมุมมองหรือตั้งคำถามด้านจริยธรรมต่อเนื้อหาและตระหนักรู้ถึงความแตกต่างของเนื้อหาเดียวกันที่นำเสนอในสื่อที่แตกต่างกัน

ด้านที่ 3 การประเมินและวิพากษ์สื่อ เป็นความสามารถของบุคคลในการแยกแยะเนื้อหาและโฆษณาที่สามารถตระหนักรู้ถึงอิทธิพลของสื่อต่อผู้รับสาร มีความรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบของสื่อ ธุรกิจ การค้า การเมือง สถานการณ์ทางสังคม ในฐานะที่เป็นสิ่งที่สามารถกำหนดเนื้อหาในสื่อได้และความเชื่อถือที่มีต่อสื่อ

ด้านที่ 4 การมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัยต่อเนื้อหาในสื่อ เป็นความตั้งใจของบุคคลที่จะไม่หลงรับรู้ว่า หรือเชื่อ หรือคิด หรือแสดงพฤติกรรมไปตามที่สื่อกำหนด และแสดงออกเป็นพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ

นอกจากนี้งานวิจัยจากต่างประเทศของ Thoman, & Jolls, (2005) ยังได้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมอีกว่า การรู้เท่าทันสื่อในศตวรรษที่ 21 ตามกรอบคู่มือการรู้เท่าทันสื่อของศูนย์การรู้เท่าทันสื่อ (Center for Media Literacy; CML MediaLit KitTM) ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นที่จะใช้ระบบการนำทาง (Navigate) ในสื่อใหม่เพื่อเข้าถึงวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ ซึ่งประกอบด้วยความสามารถ ดังต่อไปนี้

(1) การเข้าถึงเนื้อหาในสื่อ (Access) เป็นความสามารถในการที่บุคคลเข้าถึงข้อมูลแล้ว เขาสามารถจะรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับและตรงกับประโยชน์ที่เขาต้องการ และสามารถเข้าใจข้อมูลนั้นได้เป็นอย่างดี สามารถกำหนดวิธีการที่จะจัดการกับข้อมูลจำนวนมาก ๆ ที่เข้าถึงจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายได้ ความสามารถในการรวบรวมข้อมูลหลากหลายที่เกี่ยวข้องกันเข้าด้วยกันได้ตามวัตถุประสงค์ของการใช้ข้อมูลนั้น

(2) การวิเคราะห์ (Analyze) เป็นความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหาในด้านการออกแบบสาร รูปแบบสาร โครงสร้างสาร สามารถทำความเข้าใจ ตีความสารได้ตามบริบททางศิลปะ วรรณกรรม สังคม การเมือง และ เศรษฐกิจ เช่น การใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่เพื่อคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้สารนั้น การตีความเนื้อหาสารโดยใช้การวิเคราะห์ เป้าหมาย ผู้รับสาร มุมมอง รูปแบบ แบบแผน (genre) บทบาทตัวละคร (character) พล็อต (plot) แก่นเรื่อง (theme) ฉาก (setting) บริบท (context) ความสามารถในการใช้วิธีการวิเคราะห์แบบ การเปรียบเทียบกับ การแบ่งแยกความแตกต่าง (compare/contrast) การแยกแยะระหว่าง ความจริงกับความคิดเห็น (fact/opinion) เหตุและผล (cause/effect) การเรียงรายการและลำดับขั้นตอน (list/sequence)

(3) การประเมินผล (Evaluation) เป็นความสามารถในการประเมินเนื้อหา สามารถใช้ประสบการณ์ส่วนตัวในการตัดสินเนื้อหาในด้านความสัตย์จริง (veracity) คุณภาพ และความเกี่ยวข้องของเนื้อหา เช่น ความนิยม (appreciation) และเพลิดเพลิน (pleasure) ในการตีความเนื้อหาที่มีแบบแผน (genre) และรูปแบบ (format) แตกต่างกัน การประเมินคุณภาพของเนื้อหาตามลักษณะของสารแต่ละแบบ การตัดสินคุณค่าของเนื้อหาตามหลักจริยธรรม ศาสนา และความเป็นประชาธิปไตย การตอบสนองด้วยวาจา การพิมพ์ หรือการส่งสัญญาณ อิเล็กทรอนิกส์ต่อเนื้อหา ต่าง ๆ ที่มีความซับซ้อน

(4) การสร้างสรรค์ (Create) เป็นความสามารถในการสร้างสรรค์เนื้อหาด้วยตนเอง ถือเป็นการถ่ายทอดความคิดผ่านคำ เสียง ภาพ อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ และสามารถใช้เทคโนโลยีการสื่อสารต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ ตัดต่อ และเผยแพร่เนื้อหาของตนเอง เช่น สามารถผลิตเนื้อหาได้ตามกระบวนการผลิตหลัก คือ การระดมความคิด การวางแผน การสร้างสาร และการตกแต่งสาร ความสามารถในการใช้ภาษาเขียน และภาษาพูดอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักการใช้ภาษาของสื่อ ความสามารถในการสร้างสรรค์และคัดสรรภาพอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อสร้างเนื้อหาสาร นอกจากนี้ในการสอนผู้เท่าทันสื่อดิจิทัลยังสามารถใช้กิจกรรมในการสอนควบคู่ รวมทั้ง Oxstrand (2009) ยังได้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติม ในเรื่องความสามารถอีกประเด็นหนึ่ง คือ

(5) ความเข้าใจรูปแบบและภาษาสื่อ ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบและเนื้อหาของสื่อ ต่าง ๆ สอนให้เข้าใจว่า สื่อแต่ละประเภทมีวิธีการนำเสนอสื่อเฉพาะในภาพของตน ที่ทำให้ผู้รับสารตีความแตกต่างกัน ได้จากการเปิดรับเนื้อหาเดียวกันจากสื่อต่างประเภทกัน ดังนั้น ควรสอนทักษะการวิเคราะห์เทคนิคของสื่อแต่ละประเภทเพื่อให้เข้าใจและช่วยในการวิพากษ์เนื้อหาแต่ละสื่อ

งานวิจัยและแนวคิดที่กล่าวมา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวคิดหลักในการดำเนินงานของโครงการที่ให้ความหมายและองค์ประกอบ “การรู้เท่าทันสื่อ” ได้ว่า การรู้เท่าทันสื่อ นั้นเป็นความรู้ ความสามารถของบุคคลที่มีองค์ประกอบหลายส่วน ได้แก่ ความรู้ ความคิดวิเคราะห์ การฝึกฝนทักษะของบุคคล เพื่อนำมาใช้ในการเข้าถึงสื่ออย่างเข้าใจ คิดวิเคราะห์ ประเมิน และนำมาใช้เป็นหลักในการตอบสนองต่อสื่ออย่างรู้เท่าทัน ไม่หลงเชื่อ หลง

ทำตามที่มีข้อกำหนด ทั้งนี้ มีอยู่บนพื้นฐานการรู้วัตถุประสงค์ในการใช้สื่ออย่างปลอดภัยและได้ประโยชน์ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกใช้สื่อ ความเข้าใจเนื้อหาสื่อและตัวสื่อ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ประเมิน และวิพากษ์สื่อ ทักษะการตอบสนองต่อสื่ออย่างรู้เท่าทัน ปลอดภัย และได้ประโยชน์

การสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media Education)

หลักการสร้างการรู้เท่าทันสื่อ สามารถทำได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของตัวบุคคล ด้วยเหตุผลที่ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ ที่อธิบายว่า เป็นความรู้ ทักษะ ความสามารถของบุคคลที่ต้องเรียนรู้และฝึกฝน ดังนั้นการเสริมสร้าง การรู้เท่าทันสื่อที่สำคัญ คือ การสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media Education) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ควบคู่กันไปกับการรู้เท่าทันสื่อ โดยมีพื้นฐานว่า หากบุคคลได้รับการเรียนรู้จากการสอนเรื่อง สื่อ จะทำให้เกิดความรู้ ความคิดวิเคราะห์ ทักษะ ความสามารถในการตอบสนองต่อสื่ออย่างรู้เท่าทันได้ ซึ่งการสอนเรื่อง สื่อ มีหลักพื้นฐานเฉพาะไปตามความหมายและองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ Buckingham (2003, pp. 4-6) อธิบายว่า การสอนเรื่องสื่อ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสอนและการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวสื่อ การสร้างการรู้เท่าทันสื่อจำเป็นต้องสอนให้บุคคลสามารถวิเคราะห์ได้ และสามารถใช้ความคิดเชิงวิพากษ์เพื่อตัดสินสื่อได้ ดังนั้น การสอนเรื่องสื่อ ควรจะมีการออกแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการเพิ่มการรู้เท่าทันสื่อนี้ และอาจจะแตกต่างจากการเรียนการสอนในชั้นเรียนทั่วไป Heins, & Cho (2003, p.3) ยังได้ระบุถึงให้เห็นก็คือการให้การศึกษาเรื่อง สื่อ ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การสอนให้นักเรียนรู้ว่าเนื้อหาสื่อในสื่อผลิตขึ้นมาได้อย่างไร และการสร้างจากความเป็นจริงอย่างไร แต่ยังเป็นการแสดงให้นักเรียนได้ทราบถึงวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเหล่านั้น ทราบถึงวิธีที่ควรจัดการเกี่ยวกับประเด็นสำคัญในสื่อ ได้แก่ การโฆษณา จริยธรรม ภาพเหมารวมทางเพศและความรุนแรง การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นต้น ซึ่งในการสอนรู้เท่าทันสื่อ นั้น จะต้องเน้นผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ การสอนจึงไม่ใช่เพียงแค่ให้ผู้เรียนได้อ่านเนื้อหาในสื่อ แต่ต้องสอนทักษะการรู้เท่าทันให้เด็กเกิดทักษะในการใช้สื่ออย่างรู้เท่าทัน (Kirwan, Learmonth, Sayer, & Williams, 2003, p.6)

การสอนการรู้เท่าทันสื่อหลังปี ค.ศ. 2000 ซึ่ง Mills (2010) ได้ใช้กรอบแนวคิดการสอนโดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การฝึกปฏิบัติตามสถานการณ์จริง การให้คำแนะนำปฏิบัติที่ชัดเจน การสร้างกรอบความคิดเชิงวิพากษ์ และการนำไปปฏิบัติ และนอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงการอธิบายสู่การรู้เท่าทันสื่อใหม่ โดยเน้นให้นักเรียนได้ ฝึกตั้งคำถาม การค้นหาความหมายโดยตรงและโดยนัยของเนื้อหาในสื่อใหม่ นอกจากนี้แล้ว ยังมีแนวทางการใช้กระบวนการเรียนแบบการค้นหาความรู้ด้วยตนเอง ในการสอนเชิงวิพากษ์สามารถทำได้โดยเน้นสอน 3 ด้าน ได้แก่ (1) การประเมินว่าแหล่งข้อมูลหรือผู้เขียนมีความเชี่ยวชาญชำนาญในเรื่องหรือสาขาวิชานั้นมากน้อยเพียงใด (2) วิเคราะห์เชิงมุมมองและมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของผู้เขียนเนื้อหานั้น เช่น การวิเคราะห์ค้นหา มุมมองผู้เขียนจากเนื้อหาที่น่าเสนอด้วยภาพและหรือด้วยข้อความ โดยการตีความหมายเนื้อหาเพื่อค้นหา มุมมองของผู้เขียน การวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เขียน การวิเคราะห์นี้ ถือเป็นขั้นต้นของการเริ่มความคิดเชิงวิพากษ์ และ(3) การหาหลักฐานเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์และวิพากษ์คุณภาพของข้อมูล เช่น ตั้งคำถามว่า เนื้อหานี้นำเชื่อถือใหม่ รู้ได้อย่างไร ถ้าสามารถตอบได้ว่า รู้ได้อย่างไรก็แสดงว่ามีหลักฐานที่ใช้วิเคราะห์ได้ (Coiro, 2017, pp. 60-62; DeCarlo, Grant, Lee, & Neuman, 2018)

สำหรับสาระสำคัญในการสอนการรู้เท่าทันสื่อ งานวิจัยของพนม คลีฉายา (2559) ค้นพบสาระสำคัญที่จำเป็นต้องสอนให้เด็กและเยาวชนเพื่อเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อ รวม 5 กลุ่มสาระ ดังนี้

สาระที่ 1 : การเข้าถึง การใช้งาน และการอ่านสื่อ โดยวิธีการสอนเน้นการอภิปรายระหว่างครูกับนักเรียน โดยใช้กรณีศึกษา

สาระที่ 2 : ความรู้พื้นฐานสู่การรู้เท่าทันสื่อ ด้านองค์กรสื่อ กฎหมาย การแยกแยะประเภทเนื้อหา พฤติกรรมการเสพติดสื่อดิจิทัล โอกาสที่นำไปสู่ความเสี่ยงอันตราย โดยวิธีการสอนเน้นการความคิด ประเมิน และวิพากษ์ความถูกต้อง ใช้เหตุการณ์ที่ใกล้ชิดกับนักเรียนมาวิเคราะห์ โดยมีครูเป็นผู้ช่วยในการเรียนรู้ ให้คำแนะนำหรือโค้ช (Coach)

สาระที่ 3 : รู้เท่าทันสังคมยุคสื่อดั้งเดิมและสื่อดิจิทัล และใช้สื่ออย่างปลอดภัย ได้ประโยชน์ เน้นการเรียนรู้ การใช้สื่อในชีวิตประจำวัน ประเด็นปัญหา และอันตรายเกี่ยวกับการใช้สื่อ และการใช้ประโยชน์จากสื่อ โดยใช้ ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) การสอนแบบประเด็นศึกษา (Issue-based Learning)

สาระที่ 4 : สร้างสรรค์สื่อเพื่อชีวิตและสังคมที่ดี เป็นการออกแบบ ผลิตสร้างสรรค์สื่อ รวมทั้งเทคนิควิธีการ แทรกแซงของธุรกิจและเจ้าของสื่อในขั้นตอนการผลิต ใช้วิธีการสอนแบบโครงการเป็นฐาน (Project-based Learning)

สาระที่ 5 : เรียนรู้อยู่เสมอเพื่อการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เป็นการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลง ภูมิทัศน์สื่อในอนาคต และการเตรียมตนเองให้พร้อมเพื่อดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันสื่อ ใช้วิธีการสอนแบบการสืบค้น ข้อมูล การวาดภาพ บทบาทสมมติ

นอกจากสาระการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่างานวิจัยได้ระบุถึง วิธีการเรียนการสอนที่สามารถ สร้างให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ทั้งระดับความรู้ ความคิด และพฤติกรรมพึงประสงค์ นอกจากนี้จะใช้ วิธีการสอนที่ให้ความรู้แล้ว ยังต้องมีการสอนที่แบบการแลกเปลี่ยนความเห็น การคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถามและ หาคำตอบด้วยตนเอง บทบาทสมมติ การเรียนรู้จากกรณีศึกษา รวมทั้งการทำโครงการพิเศษ ซึ่งสามารถนำ แนวคิดการจัดการเรียนการสอนมาประยุกต์ใช้ได้ (ธิดา แซ่ซัน และทัศนีย์ หมอสอน (2559); Griffiths, Kutar, & Wood, 2010; DeCarlo, Grant, Lee, & Neuman, 2018) ดังต่อไปนี้

(1) การสอนเชิงวิพากษ์ (Critical Approach) เป็นการสอนด้วยการกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามกับข้อมูล ข่าวสาร เนื้อหา เหตุการณ์ เรื่องราวในสื่อด้านความถูกต้อง ความเหมาะสมเชิงจริยธรรม แล้วค้นหาคำตอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม รวมถึงการสร้างข้อสรุปเพื่อตอบคำถามที่กำหนดไว้อย่างมีเหตุผล

(2) การสอนแบบการประกอบสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivist Approach) เป็นการสอนที่สร้าง การเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้กระบวนการที่ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาและร่วมแสดงความร่วมมือเพื่อการเรียนรู้ ได้แก่

(2.1) การสอนแบบโครงการ (Project Based Learning) เป็นการเรียนการสอนที่เน้นฝึกประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติเหมือนกับทำงานในชีวิตจริงอย่างเป็นระบบผ่านกิจกรรมทำโครงการ

(2.2) การสอนตามหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence Based Practice: EBP) เป็นกระบวนการสืบค้นหา หลักฐานความรู้จากงานวิจัยไปสู่การปฏิบัติ นำหลักฐานมาประกอบการพิจารณา ตัดสินใจ และกำหนดเป็นแนว ปฏิบัติ

(2.3) การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning: PBL) เป็นการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่ เผชิญหน้ากับปัญหาด้วยตนเอง ต้องการค้นคว้าหาความรู้ เพื่อคิดแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริง

(2.4) การสอนโดยใช้กรณีศึกษา (Case Based Learning) เป็นการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนวิเคราะห์ อภิปราย และสรุปผลจากเรื่องราว เหตุการณ์ ผู้เรียนร่วมกันระดมสมอง วิเคราะห์ และเขียนเป็นแผนที่ความคิด อภิปราย และสรุปผล

สิ่งสำคัญประการหนึ่งของการสอนเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อ คือ การฝึกทักษะพฤติกรรมการใช้สื่ออย่างรู้เท่าทัน ปลอดภัยและใช้ประโยชน์ ดังนั้น โครงการนี้จึงนำปรัชญาการเรียนรู้ตามแนวคิด การปฏิบัติเชิงจิตตปัญญาในการศึกษา (Contemplation Education) ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการสืบค้นสำรวจภายในตนเอง เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และรับฟังด้วยใจเปิดกว้าง นำไปสู่การตระหนักรู้จักตนเอง หยั่งรู้ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเกิดขึ้นตั้งแต่ในระดับความคิด กระบวนทัศน์ จิตใจ บุคลิกลักษณะนิสัย (สมสิทธิ์ อัสตรนินิ, 2552, หน้า 15) ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการออกแบบกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้เท่าทันสื่อในโครงการนี้ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ได้ โดยนำกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญา (Transformative Learning) ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการให้ความหมายที่บุคคลมีต่อความจริง ด้วยการสะท้อนความคิดในเชิงวิพากษ์ร่วมกันกับผู้เรียนและครูผู้สอน เป็นการเรียนรู้ที่จะช่วยเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างด้านความคิด ความรู้สึก และการกระทำ สิ่งสำคัญคือ บทบาทของครูผู้สอนและผู้เรียน โดยครูต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจและห่วงใยกัน อำนวยให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ที่จริงใจกับผู้เรียนใช้ความคิดเป็นเหตุร่วมกันที่ศนะและจินตนาการของผู้เรียนและครูผู้สอน การจัดการเรียนการสอนเน้นกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ตามความเป็นจริง การรับฟังอย่างลึกซึ้งและเปิดกว้าง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน (สมสิทธิ์ อัสตรนินิ, 2552, หน้า 27) การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญานี้ มีวิธีการปฏิบัติ เช่น การทำกิจกรรมสุนทรียสนทนา การสร้างสรรค์งานศิลปะ และการเคลื่อนไหวร่างกาย จึงเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญที่น่าสนใจสำหรับทั้งผู้เรียนและผู้สอน ในการเรียนรู้ ค้นหา และทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ผู้อื่น และสังคมกว้าง เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข (ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, ลิขสิทธิ์ปี 2017-2019) ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ออกแบบกิจกรรมในโครงการนี้ได้อย่างมีผลสัมฤทธิ์

แนวคิดและทฤษฎีการเรียนการสอนที่กล่าวมา สามารถนำมาประยุกต์เป็นกรอบการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ ในด้านการพัฒนาเนื้อหาและออกแบบการเรียนการสอนที่สัมฤทธิ์ผลด้านความรู้เท่าทันสื่อ โดยจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับสาระการเรียนรู้ที่ครอบคลุมการเข้าถึง การใช้งาน การอ่านสื่อ การคิดวิเคราะห์ ประเมิน วิพากษ์สื่อ ในบริบทการใช้ชีวิตประจำวันและภูมิทัศน์สื่อในปัจจุบัน โดยจำเป็นต้องกำหนดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ทั้งระดับความรู้ ความคิดเชิงวิเคราะห์ และพฤติกรรมตอบสนองต่อสื่ออย่างรู้เท่าทัน ปลอดภัย และได้ประโยชน์ ทั้งนี้การสอนที่จะสามารถสร้างการเรียนรู้เท่าทันสื่อได้จำเป็นต้องเป็นแนวทางการสอนที่ยึดถือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ การวิพากษ์ การฝึกทักษะ การทำกิจกรรม และบทบาทของผู้สอนในฐานะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงที่ชวนคิด ชวนถาม ร่วมกันวิเคราะห์ ร่วมทำกิจกรรมในการเรียนรู้ ค้นหา และทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองในเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อ รวมทั้งให้คำแนะนำการปฏิบัติอย่างรู้เท่าทันสื่อ อีกทั้ง ยังสามารถนำเนื้อหาสาระการสอนเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อ ถ่ายทอดผ่านกิจกรรมเสริมการเรียนรู้และกิจกรรมสร้างสรรค์ของเด็ก

และเยาวชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสู่ชุมชนรู้เท่าทันสื่อ

10. กรอบแนวคิด หรือรายละเอียดด้านเทคนิค

ยุทธศาสตร์ในแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2555-2559) ได้กำหนดให้มีการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่ง คือ การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาเพิ่มความสามารถของประชาชนในการรู้เท่าทันสื่อ ด้วยการส่งเสริมศักยภาพให้ประชาชนตื่นตัว เข้มแข็ง รู้จักป้องกันตนเอง สามารถเข้าถึง เข้าใจ และใช้สื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองผ่านกระบวนการรู้เท่าทันสื่อและการรณรงค์ทางสังคม สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) เล็งเห็นว่าการพัฒนาทักษะและความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อจำเป็นต้องพัฒนาตั้งแต่วัยเด็กรวมถึงกลุ่มเยาวชน โดยมีผู้นำการเปลี่ยนแปลง คือ ครู อาจารย์ และกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษาด้วยตนเอง จึงได้กำหนดให้มีการพัฒนากลไกการรู้เท่าทันสื่อวิทยุ-โทรทัศน์สำหรับประชาชนกลุ่มเด็กและเยาวชน ทั้งในระบบการศึกษาและในรูปแบบการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการหรือกิจกรรมรู้เท่าทันสื่อในเด็กและเยาวชน การเพิ่มทักษะและความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อตามยุทธศาสตร์ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของแผนแม่บทที่กล่าวมา มีกลไกการดำเนินงานสำคัญ 4 ส่วน ตามแผนภาพดังนี้

การดำเนินงานในแต่ละส่วนมีกรอบแนวคิดและการดำเนินงานสำคัญ ดังต่อไปนี้

(1) การพัฒนาและผลิตเนื้อหาและแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยและโรงเรียน เป็นการดำเนินงานพัฒนาออกแบบเนื้อหา สารการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ ผลิตจัดทำเป็นเอกสารหรือตำราที่ครู อาจารย์สามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนได้ โดยมีการบูรณาการศาสตร์ของสาขาวิชานิตศาสตร์ด้านการรู้เท่าทันสื่อ และสาขาวิชาครุศาสตร์ด้านพัฒนาการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในตัวผู้เรียน ทั้งนี้ งานวิจัยของ พนม คลีฉายา (2559, 2561)

มีข้อค้นพบว่า การเรียนการสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อจำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นความรู้ ผึก การคิดวิเคราะห์ ผึกทักษะการตอบสนองต่อเนื้อหาและการใช้สื่ออย่างปลอดภัย ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้จริง ในชีวิตประจำวัน โดยมีครูผู้สอนเป็นให้คำแนะนำ (Coach) ของผู้เรียนด้วยการให้ความรู้ ขวนขบคิดวิเคราะห์ และชี้แนะการตอบสนองต่อสื่ออย่างปลอดภัยและได้ประโยชน์ ร่วมกับการส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความสามารถ ในการรู้เท่าทันสื่อมาปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ผ่านกิจกรรมและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถานศึกษา กับ ผู้เรียน เน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน โดยมีครู อาจารย์เป็นผู้นำและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลง

การดำเนินงานสำคัญในส่วนนี้ประกอบด้วย การทบทวนตำรา งานวิจัย และเอกสารเกี่ยวกับการรู้เท่าทัน สื่อวิทยุ-โทรทัศน์ทั้งในและต่างประเทศ การวิเคราะห์หลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อ การวิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตร ของสถาบันอุดมศึกษาและมัธยมศึกษา รวมทั้งองค์ความรู้จากโครงการ กิจกรรมของสำนักงาน กสทช. จากนั้น นำมาพัฒนาเป็นเนื้อหา สารการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมส่งเสริมเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ สำหรับสถาบันการศึกษา โดยใช้กระบวนการระดมความคิดร่วมกับอาจารย์และครูผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการ นำมาออกแบบผลิตเป็นคู่มือจัดการเรียนการสอนรู้เท่าทันสื่อ และคู่มือการจัดกิจกรรมรู้เท่าทันสื่อ ดำเนินการ ตรวจสอบคุณภาพ และผลิตเป็นเอกสาร หรือหนังสือ หรือคู่มือในรูปแบบที่ครูอาจารย์สามารถนำไปใช้ในการ เรียนการสอนได้

(2) การนำแผน คู่มือการเรียนการสอน และคู่มือการจัดกิจกรรมเรื่องการรู้เท่าทันสื่อไปใช้ในสถาบัน อุดมศึกษาแก่นนำและเครือข่ายในพื้นที่ กลไกสำคัญในการดำเนินงานหลังจากได้พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการเรียนการสอนและคู่มือการจัดกิจกรรม เรื่อง การรู้เท่าทันสื่อ สำหรับการเรียนการสอนแล้ว คือ การนำไปสู่ การปรับใช้ในสถานศึกษาอย่างจริงจัง การดำเนินงานในส่วนนี้ยึดหลักการสร้างแก่นนำที่เข้มแข็งในแต่ละภูมิภาค ด้วยการประยุกต์แนวคิดการสื่อสารให้ความรู้แบบแม่ไก่ลูกไก่ (Training for the Trainer) ซึ่งให้ความสำคัญกับ สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมในลักษณะของการสร้างเครือข่ายที่มีสถาบันแก่นนำ (Node) และสถาบันดำเนินการ (Network) สร้างกระบวนการสื่อสารเครือข่ายที่ครอบคลุมพื้นที่เชิงกว้างและลึก ทั้งนี้ การสื่อสารเครือข่ายหากมี การจัดการที่ดี มีการบริหารผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เหมาะสม จะส่งผลให้การสื่อสารลักษณะนี้มีประสิทธิภาพและ บรรลุผลได้ สำหรับโครงการนี้ใช้สถาบันแก่นนำหรือแม่ไก่เป็นสถาบันดำเนินโครงการส่งเสริมการนำ เรื่อง การรู้เท่า ทันสื่อวิทยุ-โทรทัศน์ไปใช้ในระดับอุดมศึกษา กำหนดสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาจากพื้นที่ 9 ภูมิภาคหลัก ภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคใต้ตอนบน ภาคใต้ตอนล่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก ในเบื้องต้นจะดำเนินการพิจารณาคัดเลือกสถาบันแก่นนำที่จะเป็น Node การสื่อสารเครือข่ายของโครงการนี้ โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มสถาบัน การศึกษาที่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐหรือมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยในเบื้องต้นมีมหาวิทยาลัยราชภัฏเป็น หลักร่วมกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละภูมิภาค ในฐานะที่เป็นสถาบันการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏนั้นตั้งอยู่บนพื้นที่ในแต่ละภูมิภาคที่ครอบคลุมทั้งประเทศ อีกทั้งมีความใกล้ชิด และคุ้นเคยกับท้องถิ่นอยู่แล้ว ดังแสดงถึงความสอดคล้องกับนโยบายชาติที่กำหนดให้สถาบันการศึกษาหรือ มหาวิทยาลัยกลุ่มนี้เป็นสถาบันเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของประเทศ โดยสถาบันแก่นนำจะมีหน้าที่ในการเชื่อมโยง สถาบันดำเนินการในพื้นที่ภูมิภาคของตน สร้างความร่วมมือการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของเด็ก และเยาวชนไทยในฐานะผู้บริโภคสื่อให้มีทักษะและความสามารถในการใช้สื่อวิทยุ-โทรทัศน์ อย่างรู้ตัว ตื่นตัว

และรู้เท่าทัน การดำเนินงานสำคัญในส่วนนี้ประกอบด้วย การวิเคราะห์ความพร้อมและความเป็นไปได้ในการเป็นแกนนำของสถาบันในแต่ละภูมิภาค ดำเนินการระดับนโยบายด้วยการประสานงานกับผู้บริหารเพื่อทำข้อตกลงเข้าร่วมเป็นสถาบันแกนนำ จัดตั้งคณะทำงานในสถาบัน ดำเนินการสื่อสารให้ความรู้ในฐานะแกนนำผ่านกระบวนการสื่อสารและการอบรมเชิงปฏิบัติการ ปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างคณะทำงานของสถาบันและโครงการในการกำหนดแผนการนำความรู้สู่การเรียนรู้การสอนในสถาบัน มีการกำหนดการติดตาม รวมถึงประเมินผลการดำเนินงานตลอดทั้งโครงการ เครื่องมือที่ใช้สำหรับสถาบันแกนนำ คือ ผลผลิตเนื้อหา หรือเอกสาร หรือคู่มือของโครงการในส่วนที่ 1 หลังจากนั้น กลุ่มแม่ไก่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวสู่กลุ่มลูกไก่ ซึ่งประกอบไปด้วยสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาและโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในพื้นที่ภูมิภาคแต่ละแห่ง โดยลูกไก่ของแต่ละภูมิภาคจะทำหน้าที่เป็นเครือข่ายย่อยกระจายในแต่ละพื้นที่ภูมิภาคทำหน้าที่เช่นเดียวกับสถาบันแกนนำ แต่จะเปลี่ยนสถานะตนเองจากผู้รับสารเป็นผู้ส่งสารเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อสู่กลุ่มเป้าหมายระดับกว้างในพื้นที่

(3) การส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อกับสถาบันการศึกษาในประเทศภายใต้โครงการ “คนทันสมัย” ทั้งนี้ ส่วนของการดำเนินงานนี้เน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสถาบันการศึกษา ทั้งระดับอุดมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ ภายใต้โครงการ “คนทันสมัย” เพื่อส่งเสริมให้เกิดความต่อเนื่องในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อกับสถาบันการศึกษา เป็นการดำเนินงานสนับสนุนให้สถาบันการศึกษามีการออกแบบและจัดทำโครงการที่จะกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของสถาบันการศึกษา ในการทำกิจกรรมส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในพื้นที่ที่สามารถนำความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อผนวกรวมกับต้นทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมากปลูกฝัง ถ่ายทอด และร่วมกันสร้างสรรค์สู่คนใกล้ตัว เพื่อน พี่น้องครอบครัว และชุมชน ใน 9 ภูมิภาคหลัก ซึ่งมีสถาบันดำเนินการในแต่ละภูมิภาค แบ่งเป็นภูมิภาคละ 7 แห่ง รวมทั้งหมดทั่วประเทศ จำนวน 63 แห่ง โดยการดำเนินงานระยะนี้นั้นประกอบด้วย การกระตุ้นสถาบันแกนนำและสถาบันดำเนินการหรือเครือข่ายในพื้นที่ให้จัดทำโครงการส่งเสริมรณรงค์การรู้เท่าทันสื่อสู่พื้นที่มหาวิทยาลัย โรงเรียน และชุมชน ด้วยการกำหนดให้แกนนำเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว จัดทำข้อเสนอโครงการสู่การพิจารณา โดยจัดให้มีการสนับสนุนการดำเนินงานทั้งด้านองค์ความรู้งบประมาณ การให้คำปรึกษา การติดตาม และการประเมินโครงการ ทั้งนี้ หากมีผลงานที่โดดเด่นและเป็นตัวอย่างเพื่อการเรียนรู้ จะจัดให้มีการถ่ายทอดความรู้การจัดกิจกรรมสู่เครือข่ายต่อไป

(4) การกระตุ้นเครือข่าย ติดตาม และประเมินโครงการ โครงการกำหนดกลไกการพัฒนา และส่งเสริมให้เกิดความต่อเนื่องเชื่อมโยงสถาบันการศึกษาแกนนำและเครือข่ายของโครงการ ด้วยการดำเนินงานประสานเยี่ยมเยียน รับฟังข้อติดขัด ร่วมกันแก้ปัญหา ให้คำปรึกษา คำแนะนำแก่สถาบันแกนนำและเครือข่ายในการดำเนินโครงการตลอดทั้งโครงการ โดยมีคณะทำงานด้านการกระตุ้น ติดตาม และประเมินผลโครงการตลอดทั้งโครงการ ประยุกต์แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนสู่การแก้ปัญหาและเรียนรู้ร่วมกันและประยุกต์แนวคิดการประเมินโครงการเน้นตัวชี้วัดสำคัญตามวัตถุประสงค์ควบคู่กับการวิเคราะห์บริบทแวดล้อมของการดำเนินงานเพื่อประเมินผลโครงการ อนึ่ง การดำเนินโครงการตามกรอบแนวคิดการดำเนินงานดังกล่าวมุ่งให้เกิดการพัฒนาโลกสนับสนุนการดำเนินงาน และมุ่งผลสำเร็จในวัตถุประสงค์สำคัญด้านการส่งเสริมให้เกิดความต่อเนื่องในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อกับสถาบันการศึกษา การสร้างความร่วมมือกันพัฒนาโลกและการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ตลอดจนมุ่งผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของ

แผนแม่บทที่ต้องการเสริมสร้างความสามารถของเด็กและเยาวชนให้มีทักษะและความสามารถในการรู้หนังสือ

11. วิธีการ/ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานโครงการนี้ มีทั้งหมด 11 ขั้นตอน ดังนี้

(1) ขั้นตอนการศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนในประเทศและต่างประเทศ และพัฒนาองค์ความรู้ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ โดยขั้นตอนนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมและเรียบเรียงเนื้อหา สรุปวิเคราะห์และคัดเลือกเนื้อหา รวมทั้งการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อหาช่องทางบูรณาการบทเรียนและกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนให้เข้ากับการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา กิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อของ กสทช. หลังจากนั้นนำองค์ความรู้ที่รวบรวม มาพัฒนาเป็นองค์ความรู้สำหรับการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ที่พัฒนาเป็นเนื้อหา แผนการจัดการเรียนรู้ และกิจกรรมนำไปผลิตเป็นคู่มือการจัดการเรียนการสอนรู้เท่าทันสื่อ สำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน 2 ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา อีกทั้ง สร้างคู่มือการจัดการกิจกรรมรู้เท่าทันสื่อ สำหรับนำไปใช้สำหรับส่งเสริมกิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันสื่อ โดยขั้นตอนนี้คาดว่าจะใช้เวลาประมาณ 3 เดือน โดยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดจากอาจารย์และครูผู้สอนการรู้เท่าทันสื่อระดับมหาวิทยาลัยและโรงเรียนมัธยม หลังจากนั้น จึงนำข้อสรุปมาประมวลวิเคราะห์ ผลิตเป็นแผนการสอน คู่มือการสอน และคู่มือการจัดการกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อที่จะใช้ในโครงการ

(2) ขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพด้านความถูกต้องและความสอดคล้องกับตามวัตถุประสงค์ ของแผนการสอน คู่มือการสอน และคู่มือการจัดการกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อ เป็นการนำแผนการสอน และหรือหนังสือคู่มือทั้ง 5 เล่ม มาตรวจสอบคุณภาพด้านความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) และความตรงตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้อิงตามแผนการสอน คู่มือการสอน และคู่มือการจัดการกิจกรรม ที่โครงการพัฒนาขึ้นมา โดยใช้วิธีการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ นักวิชาการสาขาวิชานิเทศศาสตร์ ด้านการรู้เท่าทันสื่อ นักวิชาการสาขาวิชาครุศาสตร์ ด้านการเรียนการสอน และครูผู้สอน หลังจากนั้น จึงนำผลการตรวจสอบมาปรับปรุงและดำเนินการผลิตเป็นเอกสาร หรือหนังสือ หรือคู่มือในรูปแบบที่ครูอาจารย์ผู้สอนสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน

(3) ขั้นตอนการออกแบบและดำเนินการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เป็นการออกแบบการประเมินใน 3 ลักษณะ คือ การประเมินการเรียนการสอนตามหลักสูตรหรือแผนการเรียนรู้ การประเมินกิจกรรมเกี่ยวกับการรู้หนังสือ และการประเมินภาพรวมของโครงการ ซึ่งการประเมินดังกล่าวจำเป็นต้องมีการออกแบบหรือสร้างเครื่องมือการประเมินควบคู่กับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร/กิจกรรม/หนังสือคู่มือ ขณะเดียวกัน ในกระบวนการนี้ต้องสร้างระบบและแนวทางในการกำกับและติดตามผลการดำเนินงานในทุกๆระยะของการดำเนินงาน โดยขั้นตอนนี้เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนแรกของการดำเนินงานถึงเดือนสุดท้ายของการดำเนินงาน (12 เดือน) ทั้งนี้ ในรายละเอียดของการดำเนินงานขั้นตอนนี้อาจมีรูปแบบการดำเนินงานที่หลากหลาย เช่น การลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ การจัดทำกาประเมินหรือวัดผลกลางของผลการเรียนรู้ตามหลักสูตร/แผนการเรียนรู้ และการจัดประชุมสรุปวิเคราะห์ผลการประเมิน เป็นต้น

(4) ขั้นตอนการคัดเลือกสถาบันแกน (แม่ไก่) กำหนดเป็นสถาบันการศึกษาที่มีที่ตั้งในภูมิภาคทั้ง 9 แห่งทั่วประเทศ ตามเป้าหมายที่โครงการกำหนดไว้ โดยเบื้องต้นให้ความสำคัญทั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและสถาบัน การศึกษาเครือข่ายของมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยสถาบันแกนนำแต่ละแห่งจะมีโครงสร้างการบริหารงาน ประกอบด้วย อาจารย์ผู้ประสานงานและดำเนินการ จำนวน 2 คน และมีนักศึกษาผู้นำในการดำเนินงาน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้นจะมีบุคลากรของเครือข่ายแม่ไก่ จำนวน 45 คน ซึ่งขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 2 เดือนสำหรับการดำเนินงาน

(5) ขั้นตอนการสร้างช่องทางเชื่อมโยงองค์ความรู้ ประสบการณ์ การแลกเปลี่ยน และเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์สมาชิกเครือข่าย สถาบันแกนนำ สถาบันดำเนินงาน รวมถึงผลการดำเนินงานและความสำเร็จของ กิจกรรมแต่ละกิจกรรมภายใต้โครงการนี้ ซึ่งประกอบไปด้วยสื่อเว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์ (Facebook, Line และ Youtube) โดยกิจกรรมตามขั้นตอนนี้มีการออกแบบวางแผนตั้งแต่เริ่มดำเนินการคัดเลือกสถาบันแกนนำ (แม่ไก่) และทำการเผยแพร่หรือใช้งานจริงในช่วงหลังจากที่เกิดเครือข่ายสถาบันดำเนินการ (แม่ไก่) และสถาบัน ดำเนินการ (ลูกไก่) แล้ว

(6) ขั้นตอนการจัดอบรมสถาบันแกนนำ (แม่ไก่) และคัดเลือกสถาบันดำเนินการ (ลูกไก่) เป็นการถ่ายทอด ความรู้ในการใช้คู่มือและแนวทางภาพรวมในการดำเนินงานของโครงการ ทั้งการให้ความรู้ การส่งเสริมกิจกรรม ต่อยอด/ขยายผล เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อให้กับสถาบันแกน (แม่ไก่) กำหนดการจัดอบรม จำนวน 2 ครั้ง ใช้เวลา ประมาณ 1 เดือน โดยครั้งที่ 1 เป็นการตกลงสร้างความร่วมมือ ชี้แจงนโยบายและการดำเนินงานภาพรวม และ การถ่ายทอดความรู้ในการใช้คู่มือและแนวทางภาพรวมในการดำเนินงานของโครงการ รวมถึงประชุมชี้แจงและ ให้คำแนะนำกับสถาบันแกนนำในการคัดเลือกสถาบันดำเนินการในพื้นที่ของตน (1 พื้นที่/1 สถาบันแกนนำ จะต้อง คัดเลือกสถาบันดำเนินการในพื้นที่อีก จำนวน 6 สถาบัน โดยมีโครงสร้างอัตราและสัดส่วนบุคลากรเช่นเดียวกับ โครงสร้างสัดส่วนอัตราบุคลากรของสถาบันแกนนำ) ดังนั้น ในขั้นตอนนี้ โครงการจะได้บุคลากรในสถาบันดำเนินการ จำนวน 315 คน สำหรับครั้งที่ 2 นั้นเป็นการนำเสนอแผนการดำเนินงานและรายงานผลการคัดเลือก สถาบัน ดำเนินการในพื้นที่ของตน

(7) ขั้นตอนการจัดอบรมสถาบันดำเนินการ (ลูกไก่) เป็นการถ่ายทอดความรู้ในการใช้คู่มือและแนวทาง ภาพรวมในการดำเนินงานของโครงการทั้งการให้ความรู้ การส่งเสริมกิจกรรมต่อยอด/ขยายผล เกี่ยวกับการรู้เท่าทัน สื่อให้กับสถาบันดำเนินการ (ลูกไก่) โดยสถาบันแกนนำ (แม่ไก่) ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน รวม 18 ครั้ง (ภูมิภาค ละ 2 ครั้ง จำนวน 9 ภูมิภาค) โดยครั้งที่ 1 เป็นการตกลงสร้างความร่วมมือ ชี้แจงนโยบายและการดำเนินงาน ภาพรวม และการถ่ายทอดความรู้ในการใช้คู่มือและแนวทางภาพรวมในการดำเนินงานของโครงการ รวมถึง ประชุมชี้แจงและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายกลุ่มกิจกรรม/ชมรมในพื้นที่ของตน สำหรับครั้งที่ 2 เป็นการนำเสนอ แผนการดำเนินงานและรับข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนากิจกรรม

(8) ขั้นตอนการอบรมเสริมสร้างการเป็นผู้นำในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อ จำนวน 9 ครั้ง (ตาม ภูมิภาคแต่ละพื้นที่/1 ภูมิภาคต่อ 1 ครั้ง) ขั้นตอนนี้เป็นการรณรงค์ภายใต้โครงการย่อยที่เรียกว่า “คนทันสื่อ” มี กิจกรรมหลัก คือ กิจกรรม “ค่ายเยาวชนรู้เท่าทันสื่อ” ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงานประมาณ 1 เดือน กำหนด

ผู้เข้าร่วมโครงการเป็นสถาบันการศึกษา ครู/อาจารย์และนักเรียน/นักศึกษา ของแต่ละสถาบันดำเนินการ จำนวน 63 แห่ง ๆ ละ 5 คน รวมเป็นจำนวน 315 คน โดยรูปแบบกิจกรรมเป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางแผน การทำกิจกรรมส่งเสริมการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อ กิจกรรมหลักประกอบไปด้วย การละลายพฤติกรรม การแนะนำเครือข่าย การให้ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ และประกาศชี้แจง รายละเอียดเกี่ยวกับกติกาและเงื่อนไขการส่งเสริมการจัดกิจกรรมและการประกวดแข่งขันการดำเนินกิจกรรม ส่งเสริมและเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อของแต่ละพื้นที่

(9) ขั้นตอนการสนับสนุนกิจกรรมการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อของกลุ่มเด็กเยาวชน/ชมรมใน เครือข่ายของสถาบันดำเนินการ โดยขั้นตอนนี้จะเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มสมาชิกเครือข่ายได้ทำกิจกรรมเพื่อ เสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อของตนตามบริบทและความเหมาะสมของตนเองในพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้เด็ก และเยาวชนเครือข่ายสามารถสร้างสรรค์และดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ด้วยตนเองภายใต้การสนับสนุนของโครงการ กำหนดระยะเวลาในการดำเนินงานให้อยู่ในช่วงเวลาประมาณ 4 เดือน ทั้งนี้ เพื่อเป็นแรงจูงใจและส่งเสริมการทำ กิจกรรมสร้างสรรค์ทางโครงการมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการ พร้อมทั้งอำนวยความสะดวก และให้คำปรึกษาในการดำเนินการอย่างใกล้ชิด

(10) ขั้นตอนการนำเสนอผลงานและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นการจัดแสดงผลงานของสถาบัน การศึกษาที่เข้าร่วมโครงการทั้ง 63 แห่ง โดยจัดแสดงผลงาน จำนวน 9 ครั้ง (แต่ละพื้นที่ภูมิภาคทั้ง 9 แห่ง ๆ ละ 1 ครั้ง) รวมถึงมีการจัดแสดงนิทรรศการดังกล่าวในรูปแบบออนไลน์ด้วย โดยขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ (จัดแสดงพร้อมกันทั้งหมดทั่วประเทศในแต่ละภูมิภาค)

(11) ขั้นตอนสรุปผลการดำเนินงานและรายงานผล เป็นการสรุปผลการดำเนินงานหลังจากที่มีการติดตาม และประเมินผล มีการประมวลข้อเสนอแนะในการดำเนินงานที่จะเป็นประโยชน์ในการต่อยอดและขยายผล รวมทั้งการนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต และนำเสนอให้กับทางกองทุนวิจัยและพัฒนากิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ

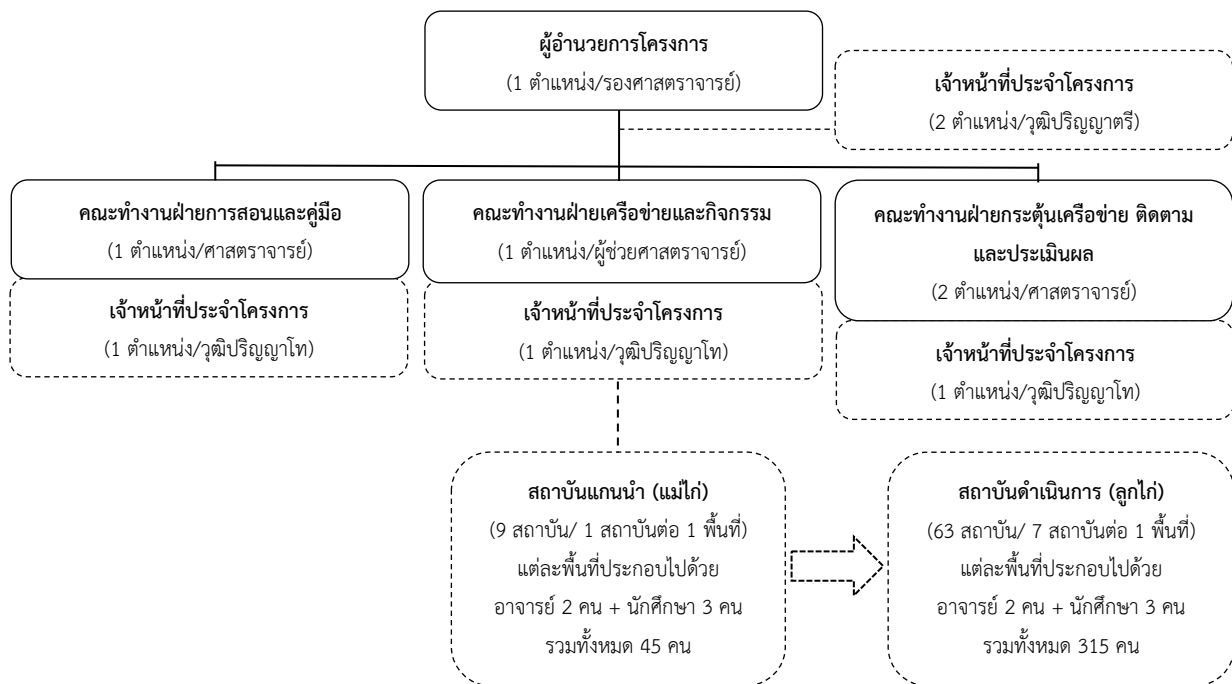
12. สถานที่ดำเนินโครงการ

การดำเนินโครงการกำหนดสถานที่ดำเนินการทั่วประเทศไทย จำแนกเป็นภูมิภาคต่าง ๆ จำนวน 9 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคใต้ตอนบน ภาคใต้ตอนล่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก ซึ่งมีสถาบันดำเนินการ ในแต่ละภูมิภาค แบ่งเป็นภูมิภาคละ 7 แห่ง รวมทั้งหมดทั่วประเทศ จำนวน 63 แห่ง

13. บุคลากรในโครงการ

โครงการพัฒนาและเพิ่มความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน โดย ศูนย์บริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน่วยปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านความรู้ทางดิจิทัลและ การรู้เท่าทันสื่อ (DIRU) คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำหนดโครงสร้างการดำเนินงานเป็นลำดับ ขั้นการบริหารงานรวมถึงกำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ซึ่งจะแสดงขอบเขตการดำเนินงานในแต่ละตำแหน่งที่ ชัดเจน โดยมีผู้อำนวยการโครงการ 1 ตำแหน่ง คณะทำงาน (ศาสตราจารย์) 3 ตำแหน่ง คณะทำงาน (ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์) 1 ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่โครงการ (อัตราจ้าง วุฒิปริญญาโท) 3 อัตรา และเจ้าหน้าที่โครงการ (อัตราจ้าง วุฒิปริญญาตรี 2 ตำแหน่ง) ทั้งนี้ ตามโครงสร้างยังปรากฏสถาบันแกนนำ จำนวน 9 แห่ง จำแนกเป็น 1 แห่งต่อภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคใต้ตอนบน ภาคใต้ตอนล่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก โดยแต่ละสถาบันแกนนำ จะมีทีมงานสมาชิกเป็นอาจารย์ จำนวน 2 คน และนักศึกษา จำนวน 3 คน รวมทั้งหมด มีจำนวน 45 คน ขณะที่อีกส่วนคือสถาบันดำเนินการ ประกอบด้วยสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา จำนวน 63 แห่ง โดยแต่ละภูมิภาคจะมีสถาบันการศึกษา จำนวน 7 แห่ง ซึ่งแต่ละแห่งมีทีมงานสมาชิกเป็นครูหรืออาจารย์ จำนวน 2 คน และเป็นนักเรียนหรือนักศึกษา จำนวน 3 คน รวมทั้งหมด จำนวน 315 คน อยู่ภายใต้การดูแลของหัวหน้าทีมประสานงานเครือข่าย แสดงเป็นผังโครงสร้างได้ ดังนี้

ขอบเขตการดำเนินงานในแต่ละตำแหน่งหน้าที่

บทบาทหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งตามโครงสร้างการบริหารงานโครงการพัฒนาและเพิ่มความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน มีรายละเอียดดังนี้

(1) **ผู้อำนวยการโครงการ** มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

- บริหารงานภาพรวมของการดำเนินงานโครงการให้เป็นไปตามแผนและตัวชี้วัดของโครงการ รวมถึงบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้กำหนดไว้
- อำนวยความสะดวก ให้การสนับสนุน และประสานงานทุกทีม/ฝ่ายในการดำเนินงานหรือกิจกรรมให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ
- ให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่บุคลากรภายใต้การดำเนินงานโครงการ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน

- บริหารความเสี่ยง บริหารการเงินการบัญชี รวมทั้งบริหารการทำงานของบุคลากรทุกคนภายใต้โครงสร้างของการดำเนินงานโครงการนี้
- (2) คณะทำงานฝ่ายพัฒนาการสอนและคู่มือ มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ โดยสรุปวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้สำหรับการพัฒนาแผนการเรียนรู้ คู่มือ และการดำเนินงานโครงการนี้
  - รับผิดชอบโครงการในช่วงการพัฒนา ออกแบบ และจัดทำเนื้อหา แผนการเรียนรู้ การรู้เท่าทันสื่อ จัดทำคู่มือสอน และคู่มือกิจกรรมการเรียนรู้
  - รับผิดชอบการจัดประชุมระเชิงปฏิบัติการ และการตรวจสอบคุณภาพแผนการสอนและคู่มือ
  - ให้ความรู้ การแนะนำ หรือความเห็นทางวิชาการด้านการรู้เท่าทันสื่อให้กับทีมงาน/ฝ่ายต่าง ๆ ที่ดำเนินงานภายใต้โครงการนี้
- (3) คณะทำงานฝ่ายงานเครือข่ายและกิจกรรม มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- ติดต่อประสานงานกับเครือข่ายที่เป็นสถาบันแกนและสถาบันเครือข่าย รวมถึงสร้างช่องทางการสื่อสาร และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มสมาชิกเครือข่ายทั้งหมดภายใต้โครงการนี้
  - ประสานงานการคัดเลือกและจัดประชุมอบรมให้ความรู้ ชี้แจงข้อมูล และติดตามการดำเนินงานของเครือข่ายที่เป็นสถาบันแกนและสถาบันดำเนินการ
  - จัดกิจกรรมประกวดแข่งขันและนำเสนอผลงานของเครือข่าย
- (4) คณะทำงานฝ่ายกระตุ้นเครือข่าย ติดตาม และประเมินผล มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- กำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการและทำความเข้าใจข้อเสนอแนะในการพัฒนาแก้ไขระหว่างการทำงานโครงการนี้
  - ทำการประเมินผลความสำเร็จของโครงการตามตัวชี้วัดที่เป็นผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการนี้
  - สรุป รวบรวม และรายงานผลการดำเนินงานกิจกรรมทั้งหมดภายใต้โครงการนี้ เป็นรูปเล่มเอกสารและรูปแบบการนำเสนอผ่านสื่อออนไลน์
- (5) เจ้าหน้าที่โครงการ (อัตราร้าง วุฒิปริญญาโท) มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- ประสานงานทั่วไป จัดเก็บและรวบรวมข้อมูล บันทึกการประชุม และรับผิดชอบงานธุรการหลักที่สำคัญ รวมถึงงานเลขานุการของคณะทำงาน
  - ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายโครงการหรือคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ มอบหมาย
- *หมายเหตุ : ตำแหน่งเจ้าหน้าที่โครงการ (อัตราร้าง วุฒิปริญญาโท) มี 3 อัตรา แบ่งขอบเขตการช่วยงานคือ (1) ช่วยงานคณะทำงานฝ่ายพัฒนาการสอนและคู่มือ 1 อัตรา (3) ช่วยงานคณะทำงานฝ่ายงานเครือข่ายและกิจกรรม 1 อัตรา และ(3) ช่วยงานคณะทำงานฝ่ายกระตุ้นเครือข่าย ติดตาม และประเมินผล 1 อัตรา

- (6) เจ้าหน้าที่โครงการ (อัตรากำลัง วุฒิปริญญาตรี) มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- รับผิดชอบงานธุรการและการเบิกจ่ายการเงินและงบประมาณ รวมทั้งประสานงานทั่วไป
  - ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายโครงการหรือคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ มอบหมาย
- (7) อาจารย์ประจำสถาบันแกนนำ มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- นำคู่มือและหนังสือที่เป็นผลผลิตของโครงการไปใช้ประโยชน์ อาจจะเป็นรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อหรือการสอดแทรกกิจกรรมในรายวิชาเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการรู้เท่าทันสื่อในสถาบันของตน
  - เข้าร่วมกิจกรรมอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อในสังคมปัจจุบัน
  - ประสานงานและให้ความร่วมมือกับโครงการในการคัดเลือกสถาบันดำเนินการในพื้นที่ภูมิภาคของตน รวมทั้งจัดกิจกรรมอบรมถ่ายทอดความรู้ให้กับสถาบันดำเนินการ
- (8) นักศึกษาประจำสถาบันแกนนำ มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- นำคู่มือและหนังสือที่เป็นผลผลิตของโครงการไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบการทำกิจกรรมชมรมเพื่อส่งเสริมการสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อ
  - เข้าร่วมกิจกรรมอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อในสังคมปัจจุบัน
  - ประสานงานและให้ความร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกับสถาบันดำเนินการ
- (9) ครูหรืออาจารย์ประจำสถาบันดำเนินการ มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- นำคู่มือและหนังสือที่เป็นผลผลิตของโครงการไปใช้ประโยชน์ อาจจะเป็นรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อหรือการสอดแทรกกิจกรรมในรายวิชาเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการรู้เท่าทันสื่อในสถาบันของตน
  - เข้าร่วมกิจกรรมอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อในสังคมปัจจุบัน
  - ถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ภูมิภาคของตน
- (10) นักเรียนหรือนักศึกษาประจำสถาบันดำเนินการ มีขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้
- นำคู่มือและหนังสือที่เป็นผลผลิตของโครงการไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบการทำกิจกรรมกลุ่มในโรงเรียนหรือกลุ่มชมรมในมหาวิทยาลัย เพื่อส่งเสริมการสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อ
  - เข้าร่วมกิจกรรมอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อในสังคมปัจจุบัน
  - ถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ภูมิภาคของตน

บุคลากรในการดำเนินงาน

โครงการพัฒนาและเพิ่มความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนกำหนดให้มีบุคลากรหลักในการดำเนินงาน จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1. รองศาสตราจารย์ ดร.พนม คลี่ฉายา	ผู้อำนวยการโครงการ
2. ศาสตราจารย์ ดร.เอ็มอัซมา วัฒนบูรานนท์	คณะกรรมการฝ่ายพัฒนาการสอนและคู่มือ
3. ศาสตราจารย์เมตตา วิวัฒน์นุกูล	คณะกรรมการฝ่ายกระตุ้นเครือข่าย ติดตาม และประเมินผล
4. ศาสตราจารย์พัชนี เขยจรรยา	คณะกรรมการฝ่ายกระตุ้นเครือข่าย ติดตาม และประเมินผล
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชิต อธิ์น	คณะกรรมการฝ่ายงานเครือข่ายและกิจกรรม

14. บรรณานุกรม/เอกสารอ้างอิง (ถ้ามี):

- ธิดา แซ่ซัน และทัศนีย์ หมอสอน. (2559, ตุลาคม-ธันวาคม). การรู้ดิจิทัล: นิยาม องค์ประกอบ และสถานการณ์ในปัจจุบัน. วารสารสารสนเทศศาสตร์, 34 (4), หน้า 116-145.
- พนม คลี่ฉายา. (2556). การรู้เท่าทันสื่อมวลชนกระแสหลักของคนกรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย, คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พนม คลี่ฉายา. (2559). การใช้งาน ความเสี่ยง การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล และแนวทางการสอนเพื่อการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไทย. โครงการวิจัย ระยะที่ 1-2. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. (2017-2019). รู้จักจิตตปัญญาศึกษา. สืบค้นจาก <http://www.ce.mahidol.ac.th/about/contemplative.php>
- สมสิทธิ์ อัสตรนีย์. บรรณาธิการ. (2552). จิตตปัญญาศึกษา คืออะไร. นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Buckingham, D. (2003). *Media education literacy, learning contemporary culture*. UK, polity. Center for Media Literacy; CML MediaLit Kit™, <http://www.medialit.org/cml-medialit-kit>
- Coiro, J. (2017). *Advancing Reading Engagement and Achievement through Personal Digital Inquiry, Critical Literacy, and Skilful Argumentation*. In C. Ng and B. Bartlett (eds.), *Improving Reading and Reading Engagement in the 21st Century*, (pp. 49-76). Springer Nature Singapore DOI 10.1007/978-981-10-4331-4_3
- DeCarlo, M. J. T., Grant, A., Lee, V. J., & Neuman, D. (2018). *Information and Digital Literacies in a Kindergarten Classroom: An I-LEARN Case Study*. *Early Childhood Educ J*, 46, 265–275.
- Griffiths, Kutar, & Wood (2010). *Introducing Digital Literacy Skills Through IBL: A Comparative Study of UG and PG Business Information Systems Students*. University of Manchester

DOI:10.11120/ital.2010.09020007

Heins, M & Cho, C (2003). **Media Literacy: An Alternative to Censorship**. Free Expression Policy Project, New York NY.

Kirwan, T., Learmonth, J., Sayer, M. and Williams, R. (2003). **Mapping Media Literacy: Media Education 11 – 16 years in the United Kingdom**. London, British Film Institute and OFCOM.http://www.ofcom.org.uk/static/archive/itc/research/mapping_media_literacy.pdf

Mills, K. A. (2010). **What Learners ‘Know’ through Digital Media Production: learning by design**. *E-Learning and Digital Media*, 7(3), 223-236.

Oxstrand, B. (2009). **media literacy education - a discussion about Media education in the Western countries, Europe and Sweden**. (Doctoral dissertation). University of Gothenburg, Sweden, Department of Journalism and Mass Communication.

Thoman, E., & Jolls, T. (2005). **Literacy for the 21st Century: An Overview & Orientation Guide to Media Literacy Education**. Center for Media Literacy.